

Asia: VN/9727/2025

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä eduskunnalle vammaispalvelulain 2 §:n muuttamiseksi

Lausuntopyynnön kysymykset

1. Lausunnonantajan organisaatio

Tutkija

2. Auttaako elämänvaiheita koskeva säännös yhdessä säännöskohtaisten perusteluiden kanssa arvioimaan, milloin on kyse sellaisesta avun ja tuen tarpeesta, johon tulee vastata vammaispalvelulain mukaisin palveluin?

Ei

Voit halutessasi perustella vastausta tai lisätä muutosehdotuksen

Elämänvaiheita – ja siirtymistä elämänvaiheesta toiseen – on hankala määrittää ja lopulta arviointi pohjautuu tulkintoihin siitä, mikä kuuluu mihinkin elämänvaiheeseen. Säännöskohtaisissa perusteluissa viitataan ”normaaliin elämän kulkuun” ja tuen tarpeisiin, joka eivät yleensä kuulu kyseiseen elämänvaiheeseen: normaaliuden korostaminen on omiaan vahvistamaan ableistisia rajanvetoja normaalin ja ei-normaalin välille. Monet vammat ja sairaudet muuttavat muotoaan ja oireet vaihtelevat vuosien varrella. Jos vammaispalveluiden näkökulmasta erotetaan kolmas ja neljäs ikä, ei-staattisten vammojen suhteen on hankala määrittää, milloin vaikeutuvat oireet indikoivat siirtymistä ns. neljännen iän puolelle ja milloin se tulkitaan vammaisuudeksi kolmannessa iässä.

Perusteluissa myös todetaan, ettei ole mahdollista esimerkinomaisesti luetteloida seikkoja, jotka on otettava huomioon palveluita arvioitaessa. Silti esityksessä ristiriitaisesti lähtökohtana on, että on mahdollista kuitenkin määrittää elämänvaiheisiin kuuluvat tarpeet. Tutkimuksen mukaan ihmisten välille tulee enemmän yksilöllisiä eroja iän karttuessa, minkä vuoksi yleisiä sääntöjä tietyn elämänvaiheen suhteen on vaikea tehdä. Pohjoismaissa vammaispalveluja ohjannut, ja edelleen ohjaava normalisaatioperiaate voi helposti vahvistaa ikästereotypioita, vaikka monella tapaa kannatettava periaate onkin.

Epäselväksi jää ikääntyneenä etenevän sairauden myötä vammautuminen: esityksessä mainitaan vain henkilöt, ”jotka tarvitsevat palveluita eri elämänvaiheissa tai esimerkiksi vammautuvat tapaturmaisesti korkeassa iässä”. Missä kohtaa hitaasti etenevän sairauden aiheuttamat tuen tarpeet oikeuttavat vammaispalveluihin ja onko niin, että jos pahenemisvaihe sijoittuu neljänteen ikään, se ei enää kuulu vammaispalveluiden piiriin, vaikka sairaus olisi alkanut nuorempana? Tämä asettaa eri-ikäiset vammaiset henkilöt hyvin eriarvoiseen asemaan.

3. Turvaako esitys vammaispalveluita aiemmin saaneiden vammaisten henkilöiden oikeuden saada vammaispalveluita myös ikääntyessä?

Kyllä osittain

Voit halutessasi perustella vastausta tai lisätä muutosehdotuksen

Esitykseen on melko selvällä tavalla kirjattu, että aiemmin vammaispalveluita tarvinneet henkilöt olisivat edelleen oikeutettuja vammaispalveluihin. Epäselväksi jää niiden vammaisten henkilöiden asema, jotka eivät aiemmin ole tarvinneet vammaispalveluita, mutta ikääntyessä tarve ilmenee: onko kyseessä vamman aiheuttama tuen tarve, vai onko kyse ”vanhuuteen” siirtymisestä? Jossain määrin epäselväksi jää myös se, olisivatko tällä hetkellä esimerkiksi kuljetuspalveluja käyttävät ikääntyneet jatkossa kaikki vai vain osa heistä oikeutettuja kyseiseen palveluun.

4. Täydentääkö elämänvaiheita koskeva säännösehdotus jo hyväksyttyä soveltamisalakokonaisuutta riittävästi sen turvaamiseksi, että vammaispalvelulaki säilyy erityislakina?

Kyllä osittain

Voit halutessasi perustella vastausta tai lisätä muutosehdotuksen

Esitys kyllä kaventaa soveltamisalaa, jolloin laki säilynee erityislakina, mutta ei sellaisena erityislakina, joka turvaa kaikkien vammaisten henkilöiden tarvittavien palveluiden saamisen. Varsinaisen kysymyksen tulisikin kuulua, turvaako vammaispalvelulaki kaikille vammaisille henkilöille yhdenvertaiset ja riittävät palvelut.

Perustuslakivaliokunta totesi lausunnossaan (PeVL 79/2022 vp) hallituksen aiemmasta vammaispalvelulakiesityksestä (HE 191/2022 vp), että soveltamisalan rajausta on tarkasteltava perustuslain 6 §:n 2 momentin syrjintäkiellon näkökulmasta. Vaikka käsillä olevassa luonnoksessa ikääntymisrajaus on kuvattu elämänvaiheajattelulla, on ilmeistä, että nytkään esityksen motiivina ei ole syrjinnän vaan kustannusten välttäminen. Tällaisenaan uusi esitys ei täytä syrjintäkieltoa – ja siten perustuslakia – aiempaa esitystä paremmin.

5. Mitä muuta haluat sanoa esityksestä?

Vaikutusten arvioinnin mukaan esityksellä ei olisi sukupuolten tasa-arvoon liittyviä vaikutuksia ja perus- ja ihmisoikeusvaikutuksia arvioidaan siitä näkökulmasta, että työikänsä vammattomana eläneellä olisi ollut paremmat mahdollisuudet vaikuttaa toimeentuloonsa kuin vammaisilla henkilöillä. Kuitenkaan tämä ei ota huomioon esimerkiksi tyypillisesti naisille kasautuvia

hoivavastuita, joiden myötä työelämä on voinut olla katkonainen ja lyhyt, mikä taas voi johtaa pienempään eläkkeeseen nyt ikääntyneillä naisilla. Samoin työelämään osallistumisella on vaikea perustella elämänvaiherajauksia ottamatta huomioon muita risteäviä seikkoja, kuten maahan muuttaneiden heikompaa asemaa. Vammaisuus ei väistämättä tarkoita työelämän ulkopuolella olemista, eikä vammattomuus pitkää työuraa, josta on kerrytetty hyvä eläke.

Esityksessä todetaan, että jokaisen ihmisen elämänkaari on yksilöllinen ja arviointi on tehtävä yksilöllisesti – kuten on aiemminkin toimittu. Kuitenkin elämänvaiheajattelu ohjaa arviointia ihmisten yksilöllisiä tilanteita standardoivaan suuntaan, kun arvioidaan sitä, millainen tuen tarve tyypillisesti ja yleensä kuuluu tiettyyn elämänvaiheeseen.

Rajanveto kolmannen ja neljännen iän välillä on vaikeaa jollei mahdotonta. Jos neljännen iän rajana pidetään toimintarajoitteiden syntymistä, tulkitaanko kuitenkin kolmannessa iässä tulleita vammoja neljänneksi iäksi? Esityksestä jää käsitys, että vammaispalvelulaki koskisi jatkossa vain tapaturmaisesti vammautuneita ikääntyneitä ja useissa elämänvaiheissa palveluita tarvinneita, mutta ei esimerkiksi etenevän sairauden myötä vammautuneita.

On lisäksi huomioitava, että laissa kirjattu vammaisen henkilön määritelmä rajaa lain ulkopuolelle henkilöt, jotka eivät tarvitse ”vamman tai sairauden aiheuttaman pitkäaikaisen fyysisen, kognitiivisen, psyykkisen, sosiaalisen tai aisteihin liittyvän toimintarajoitteen johdosta välttämättä apua tai tukea tavanomaisessa elämässä”. Jo tällä rajauksella rajataan lain ulkopuolelle ne, jotka eivät tarvitse vammaispalveluiden tarjoamaa apua ja tukea. Kun tähän tehdään lisärajaus, se väistämättä rajaa myös vammaisia henkilöitä lain ulkopuolelle: ne henkilöt, jotka tarvitsisivat vammaispalveluita, mutta joiden ikäryhmässä palveluita tarvitaan yleisemminkin. Se, että palveluita tarvitaan enemmän tietyssä iässä, ei voi olla peruste rajata palveluita, vaan ennemminkin peruste lisätä resurssia sinne, missä sitä tarvitaan.

Esitys lähtee oletuksesta, että yleislainsäädännön nojalla järjestettäviä on aina ja ongelmitta saatavissa tarpeiden mukaan. Massiivinen tutkimusnäyttö viimeisten kahden vuosikymmenen ajalta on kuitenkin osoittanut tämän oletuksen virheelliseksi ja todellisuudelle vieraaksi. Erityisesti ikääntyneiden palvelujen saatavuus on heikentynyt merkittävästi varsinkin vuodesta 2018 lähtien, niin ympärivuorokautisessa hoidossa kuin kotihoidossakin. Kynnys kumpiinkin palveluihin on noussut huomattavasti eivätkä nykyisin saatavilla olevat palvelut riitä kattamaan monia ikääntyneiden tarpeita. Myös esimerkiksi kuljetuspalveluja on saatavilla erittäin rajallisesti ja eriarvoisesti eri hyvinvointialueilla. On siten täysin epärealistista odottaa, että kyseiset yleislainsäädännön nojalla järjestettävät palvelut voisivat ongelmitta ottaa vastuulleen vammaispalvelujen piiristä siirtyviä uusia käyttäjiä ja heidän moninaisia tarpeitaan.

Era Salla

Jyväskylän yliopisto - Ikääntymisen ja hoivan tutkimuksen huippuyksikkö
(CoE AgeCare) - Lausunnon ovat laatineet Ikääntymisen ja hoivan
tutkimuksen huippuyksikön tutkijat Salla Era ja Teppo Kröger